

bila ravno tako uničena zaradi požara. Obstajajo pa precejšnje razlike med prvim in drugim zidom. Po najdbah pa obe utrdbi spadata v pozno halštatsko dobo (Reinecke D.).

Drugačno konstrukcijo je imela utrdba periode 4 po Dehnu, 3 po Bittlu. Ta utrdba je za sedaj še najbolj raziskana in tudi najbolj ohranjena. Zid je bil izdelan iz kamnitega temelja, sestavljenega iz rezanega apnenca, redko peščenca, 3 m širokega in danes ohranjenega še do višine ca. 0,60—1,20 m. Na tem temelju je pa zid, izdelan iz opeke, sušene na soncu. Velikost opeke je $40 \times 40 \times 6$ —8 cm. Peščeno glinasta zemlja je služila za vezavo opek. Ta zid je bil ohranjen celo še do višine 1,50 do 1,70 m. V okviru tega zidu so bili tudi bastioni, ki so segali pred obzidje. Doslej je raziskan en tak bastion na severozahodnem delu, drugi pa na južni strani obzidja. Ta je bil za ca. 4 m oddaljen od samega zidu. Kolikor je doslej ugotovljeno, je bilo obzidje grajeno na zgornji način le na severni in južni strani gradišča, medtem ko je bil na jugozahodni strani zid izdelan v leseni konstrukciji, izpolnjeni z zemljo in kamnom. Osnova tega zidu je bila lesena konstrukcija v obliki skrinj. Obzidje, izdelano iz sušenih opek, je bilo pa, kakor so doslej pokazala raziskovanja, vsaj enkrat tudi popravljeno na ta način, da so zid, ki se je začel vsipavati, podprli na sprednji strani s koli. Tudi to utrdbo je uničil požar. Raziskovalci jo pa datirajo v kasno halštatsko dobo.

Od najstarejše utrdbe, ki spada v peto periodo, pa imamo notranji jarek okoli hribečka ter nasip, ki je obdajal gradišče. Lesena konstrukcija tega obzidja je samo ugotovljena, ni pa še raziskana. Po vsej priliki bo tudi ta utrdba sodila v železno dobo.

Najstarejša naselbina pa na tem mestu, ki je ugotovljena le po posameznih fragmentih keramike ter kulturnem sloju z ogljenino in fragmenti keramike, bo spadala v kasno bronasto dobo.

Glede na dosedanje najdbe in odkritja predvsem obzidja četrte periode, kjer je zid zgrajen iz sušene opeke na kamnitem temelju, Dehn veže tak način gradnje s Sredozemljem, in sicer z Grčijo, ker se ta popolnoma razlikuje od srednjeevropske gradnje. V tem mnenju ima oporo v veliki meri tudi v importu grških vaz, za katere misli, da so na Heuneburg prišle čez Massilio. Po prvih raziskovanjih so Heuneburg raziskovalci označili kot knežji sedež kasnohalštatske in zgodnjelatske dobe. Dehn pa sodi, da bo to istočasno tudi eden od pomembnejših trgovskih centrov med jugom in severom.

Josip Korošec

Rad Vojvodjanskih muzeja 2, Novi, Sad 1953, 500 str.

Nova številka »Rada«, ki podaja pregled znanstvenega, raziskovalnega in muzealnega dela muzejskih delavcev in muzejev v Vojvodini, je tako po opremi, kakor tudi po vsebini izredno bogata in raznovrstna. Tiskana, kot že prva številka tega glasila, na izredno dobrem papirju, nudi poleg bogatega ilustrativnega gradiva zopet izredno dragoceno in obilno gradivo iz Vojvodine, ki je tako dostopno tudi vsem drugim znanstvenikom. Mimorede lahko omenim, da so se v primeri s prvo številko izboljšali tudi klišejni slik in da so tudi povzetki v angleškem in nemškem jeziku sedaj zadostni, tako da morejo gradivo uporabljati tudi tuji znanstveniki.

V novi številki glasila so kakor v prvi zastopane vse muzejske veje od arheologije, umetnostne zgodovine, numizmatike in etnografije do zoologije itd. Poleg tega pa po raznih poročilih dobimo vpogled tudi v razne muzeje in njih ureditev, v razne zbirke, v razne razstave, v biblioteko itd. Ta poročila so izredno zanimiva za vpogled v razvoj tamkajšnjih muzejev, dalje za vpogled novih akvizicij, raznih terenskih del in tudi za ureditev muzejev.

Gradivo je tudi sedaj deljeno na razprave in članke, na poročila, na gradivo in priloge, na življenje in delo vojvodinskih muzejev, na muzej-

ske kadre, na zaščito kulturnih spomenikov, na ocene in poročila ter na bibliografijo, ki pa obsega le področje Vojvodine.

Zelo bogato so zastopane razprave, članki in poročila s področja arheologije, katerim vojvodinski muzeji posvečajo, skoraj bi rekel, glavno skrb. Med temi razpravami je nekaj izredno zanimivih in tudi pomembnih ne samo za arheološko delo v Vojvodini, temveč sploh za arheološko vedo. Trije avtorji obravnavajo vprašanje panonske keramike v raznih povezavah. Tako Branko Gavela v članku »Jedan prilog tehničkoj i hronološkoj determinaciji panonske keramike u Srednjem Podunavlju« skuša dokazati, da vsa »panonska« keramika časovno spada v železno dobo, medtem ko jo etnično prisoja Ilirom. Pri svojih sklepih se naslanja na Vasića in na njegovo datacijo »Žutega brda« ter na stratigrafske podatke z Židovara, ki so pa zelo dvomljivi, o čemer sem govoril že na drugem mestu. Videz pa je tudi, da bi avtor nekako želel identificirati slavensko kulturno stopnjo (Vučedol in Ljubljansko barje) s panonsko keramiko ter da bi na ta način tudi ta, po njegovem mnenju, padala v železno dobo. Ne bi pa bila blizu neolitika, kakor mislijo nekateri drugi znanstveniki. Za sedaj pač ni potrebno bliže razpravljati o teh domnevah, ki niso z ničemer dokumentirane. — Garašanin v razpravi »Banat — Srpsko Podunavlje — Kerameikos« raziskuje vprašanje povezave med našimi kraji in Grčijo. Pri tem je pa vzel za temelj panonsko keramiko, kakor tudi nekoliko kasnejše stile, ki so se razvili na temelju panonske keramike, kakor sta dubovački in žutobrdski stil, ter najdbe iz Kerameikosa. Avtor kaže na podobnost, ki se izraža v oblikah posod, dalje v ornamentiki in prav tako tudi v plastiki. Vendar je pa to le bolj sorodnost, ne pa tudi identičnost. Kljub temu pa avtor sodi, da je obstajala na eni strani povezava med Kerameikom, na drugi pa med Podonavjem. Avtor tolmači ta moment delno z importom, delno pa z drugimi zvezami. Glede na izredno slabo raziskano ozemlje ter glede na nezadostno število najdb nikakor ni mogoče izvajati točnejših sklepov. Kljub temu pa avtor vendar sodi, da so mnogi elementi s Podonavja prodrli v Grčijo in tam bili sprejeti v okvir domačih kultur. Tretji prispevek, ki se dotika te dobe, je Miodraga Grbića razprava »Pitanje geneze vatsinske i dubovačke grnčarije«. Za temelj svoje razprave je avtor vzel še neobjavljeno gradivo vatsinskega kakor tudi dubovačkega tipa. Avtor se poleg tega naslanja tudi še na gradivo vršačkega tipa. Vprašanje pa, ki ga zastavlja, je predvsem, ali imamo v teh tipih razne istočasne skupine, ali pa imamo opraviti z različnimi kronološkimi fazami. Vendar je pa avtor ta problem samo zastavil, ni ga pa skušal razrešiti. V resnici bo to vprašanje mogoče tolmačiti šele z novimi raziskovanji, ki se bodo vršila na raznih mestih. Podoba je, da tudi gradivo, najdeno v Ilandži, na katerega se avtor nekako opira, ne bo prineslo, ko bo obdelano, nikakršne pozitivne osvetlitve.

Predzgodovinske probleme obravnava tudi še članek Šandorja Nadja »Naselje iz mladjeg kamenog doba na Matejski Brodu kod Novog Bečaja«, v katerem je podano poročilo o terenskih delih iz l. 1952, ki so pa bila začeta že leta 1949. Tu so odkrite nadaljnje stanovanjske hiše in ognjišča, kakor tudi keramični in drugi predmeti za vsakdanjo uporabo. Vse zadevne najdbe pripadajo tiški kulturni skupini, ki jo avtor označuje kot tretjo stopnjo. Na istem najdišču je bil v bližini ene hiše odkopan tudi grob konjenika. Od konja je bila tu le glava in noge s kopiti do sklepov. Ostali inventar je pa obsegal koščene obloge, železne okove za tul, uzdo, stremena, pušične osti, kresilo, kresilni kamen in nožič. Avtor postavlja grob v X. stoletje, etnično ga pa prisoja Madžarom. Kot vzrok taki opredelitvi navaja, da je tu pokopani bojevnik poginil zaradi manjše pušične osti, ki je bila najdena v glavi in ki se tipološko razlikuje od ostalih, ter zaradi tega mora pripadati drugemu narodu. Etnična opredelitev groba, čeprav je možna, ni s tem tudi še dokazana. Prav tako pa ni dokazana niti datacija. Ni namreč izključeno, da bo grob nekoliko starejši in da bo

pripadal neki prehodni skupini med avaroslovansko in kasnejšimi skupinami.

Zanimivo je tudi poročilo Rastka Rašajskega in Mirka Šulmana v članku »Preistoriska gradina Feudvar kod Mošorina«. S poskusnimi izkopavanji je ugotovljenih nekoliko kulturnih period. Najstarejša plast pripada še neolitski dobi. Ta plast je od ostalih deljena s 50 cm debelo vmesno sterilno plastjo. Druga kulturna plast, ki jo avtorja označujeta kot plast »spodnje hiše«, je pa imela hišo z ognjiščem in večjim številom fragmentov keramike. Kulturno jo postavljata v panonsko keramiko. Poleg tega se je pa v tej plasti našla tudi keramika z vzboklinami, ki jo Tompa stavlja v Tószeg C-D in sicer od leta 1400 do 900 pred n. e. Tretja kulturna plast, ki jo avtorja imenujeta plast z »zgornjo hišo« in v kateri so bili ohranjeni ostanki hiše s keramičnimi fragmenti, je pa po mnenju avtorjev tipična za gradiščansko železnodobno kulturo. Tej plasti ali naselbini bo pripadal tudi napis, ki je obdajal gradišče. Avtorja sodita, da je življenje na gradišču prenehalo s prihodom Keltov, ki so naselbino uničili.

Rimske in porimske dobe se dotikata dva manjša članka. V prvem poročila Branko Vasilic o štirih novih rimskih spomenikih, ki so bili odkriti v Sremski Mitrovici. Drugi članek Aleksandre Jurišić »Rimsko-sarmatski i slovenski nalazi u Kovačici« pa podaja poročilo o sondažnih izkopavanjih leta 1952. Ob tej priliki je bilo najdeno gradivo, ki ga avtorica deli v tri skupine: 1. na rimsko provincialno ali jaziško gradivo, 2. na avaroslovansko ali keszthelysko skupino in 3. na slovansko ali belobrdsko kulturno skupino. Posebno je zanimiv grob, ki po avtorici pripada Jazigom. Slovanske najdbe pa pripadajo zvečine površinskemu materialu, kjer je v glavnem zastopana keramika, dalje pa tudi gradivo, ki je pri prejšnjih izkopavanjih tukajšnje belobrdske nekropole ostalo raztreseno.

S problematiko slovanske arheologije se bavi dva članka. Pavle Velenrajter v članku »Starosrpsko groblje iz X—XII veka kod Bostaništa blizu Mošorina u Bačkoj« podaja poročilo o doslej odkritih grobovih, katerih je vsega skupaj devet. Od vseh je pa le eden imel kot pridevke S-obročke. Pomembnejša je razprava Rajka Veselinovića »Starosrpsko naselje na Bostaništu, kod Mošorina u Bačkoj«. Že v svojem prvem zadevnem poročilu je Veselinović opozoril na doslej pri nas neznan naselbinske objekte, ki so bili odkriti na Bostaništu (Rad Vojvodjanskih muzeja 1). Z nadaljnjimi raziskovanji je odkritih več novih podatkov, ki omogočajo njihovo tolmačenje.

Srednjeveške numizmatike se je dotaknil Ferenc Molnar v članku »Ostava srednjevekovnog novca iz Arače«. Ta depo, od katerega je skupno 2521 kosov dobil Narodni muzej v Zrenjaninu je bil najden leta 1949. Najdba obsega denarje Matije I., dalje Vladimira II. in Ljudevita II. Avtor sodi, da je bil depo zakopan nekje v času bitke pri Mohaču, ker so najmlajši tu najdeni novci kovani leta 1522 v zelo majhnem številu.

V veliko manjši meri od arheologije so zastopane v glasilu druge vede. Čiste zgodovinske problematike se je dotaknil Zivan Kumanov v poročilu »Uloga štampe u razvoju Narodnooslobodilačke borbe u Vojvodini«. Lokalno zgodovino, in sicer nekaj iz zgodovine medicine v Vojvodini imamo v članku Milana Tokina »Sterijin prijatelj dr. Gavrilo Peckarović«. Tudi umetnostna zgodovina obravnava le nekaj problemov, od katerih moramo pa nekatere vezati z obrtništvom, ali pa tudi z etnografijo. Djordje Mano-Zisi podaja v svoji razpravi poročilo o raziskovanju razvalin samostana Arače v Banatu. Poročilo je zajeto z umetnostno zgodovinskega in zgodovinskega gledišča. Šandor Nadj, ki se v svojem članku bavi s istim problemom, pa objavlja zgodovinske momente v zvezi s samostanom v Arači. Cerkvene umetnosti se dotika Verena Han, ki objavlja visok knjižni podstavek iz samostana Krušedola iz XVI. stoletja. V problem obrtne umetnosti pa moremo uvrstiti članek Zagorke Janc »Pri-log poznavanju opreme knjiga na teritoriji Vojvodine«. V tem članku se

avtorica ukvarja predvsem s prepisovanjem, vezavo in umetniškimi okovi knjig.

Etnografsko gradivo obsega večje število člankov. Milenka Filipović v članku »Romantizam u narodnoj nošnji: haljetak Dušanka« podaja zgodovino tega dela nošnje, ki se javlja relativno zelo pozno v Vojvodini. Milan Milošev v članku »Olajnica u Uljmi« opisuje stiskalnico za olje, kakršne so se uporabljale v Banatu. Vera Milutinović pa v članku »Suvača u Sidu« podaja opis mlina, ki je služil ne samo kot mlin, temveč tudi kot stiskalnica za olje in za predelavo lanu. Petar Vlahović v članku »Najnoviji naseljenici u banatskom selu Mramorku« opisuje današnji sestav prebivalstva te vasi, ki se je iz raznih krajev Jugoslavije doselilo leta 1946. Poleg tega pa opisuje tudi njihove običaje, ki predstavljajo zmes nekdanjih ter novo prevzetih običajev. Mirko Šulman nam pa podaja posamezne običaje iz nekdanjega cehovskega življenja v Subotici. Nekaj novih momentov iz življenja Cango-Madžarov je objavil Stevan Degrel, medtem ko Pal Katona poroča o predelavi paprike v Horgošu in okolici.

Prirodoslovnih ved se dotikajo samo trije članki. Milorad Marčetić poroča o fenoloških opazovanjih ornitofavne v Vojvodini, Aladar Trišler pa o naselbini čapelj in o spominih na novosadski »rit«, kjer so iskali naselbino malih plemenitih čapelj.

Ostala poročila se dotikajo zgodovine, razvoja in dela posameznih muzejev, dalje raznih zastav, razvoja zbirke posameznih muzejev itd. V posebnem pododdelku so podana poročila o zaščitnih delih in o konservaciji raznih objektov v Vojvodini. Sledijo ocene in kritike ter bibliografija.

Josip Korošec

Milutin Garašanin-Draga Garašanin: Priručnik za arheološka iskopavanja. (Savezni Institut za zaščito spomenika kulture), Beograd 1955, 80 strani, 51 risb, slik in načrtov na tablah.

Zvezni Institut za varstvo kulturnih spomenikov v Beogradu je v okviru svojih edicij izdal zgornji priručnik, ki sta ga sestavila naša znana znanstvena delavca na arheološkem področju, Milutin in Draga Garašanin. Pomanjkanje podobnih del tako na področju arheologije, kakor tudi muzeologije ne občutimo samo pri nas, temveč tudi v tuji strokovni in tudi praktično uporabni literaturi. S tem večjim veseljem moramo zato sprejeti ta novi priručnik, v katerega sta avtorja vložila precej truda, naslanjajoč se pri njegovi sestavi v glavnem na svoje lastne skušnje. Zanimarila pa nista niti tuje literature, v kolikor obstaja, vendar sta jo uporabljala nadvse kritično. Kakor druge vede, tako se tudi arheologija in njeni znanstveni prijemi, med katere sodi tudi arheološko izkopavanje, vse bolj in bolj razvijajo. Kar je še pred leti veljalo za višek metodološkega dela, je danes že zastarelo. Napako delajo tisti znanstveni delavci, ki se kljub napredku v znanosti drže še vedno starih principov in zametujejo nove znanstvene ali pa praktične pridobitve, posebno ako ti niso združeni z novimi, težko dostopnimi in dragimi instrumenti. Zasluga avtorjev priručnika pa je ravno tako v opozarjanju tudi na take zastarele in zato danes zgrešene prijeme, v kolikor bi jih hoteli še vedno, mogoče iz nekega oportunitizma, uporabljati. Nesporno bi se o posameznih glediščih, ki ga zagovarjata avtorja, moglo še diskutirati, vendar se taki momenti dogajajo vedno in tudi povsod. Zato ne gre nekaj obsoditi ali zavreči, kar je lahko ravno tako dobro, kakor kaj drugega. Zvezni institut je pa z izdajo tega priručnika napravil ogromno uslugo tako naši arheološki vedi, kakor tudi naši arheološki publicistiki.

Priručnik je razdeljen na štiri poglavja, v okviru katerih avtorja razpravljata o posameznih točkah in problemih. V prvem poglavju: »Splošne opombe o arheoloških izkopavanjih« govorita avtorja po vrsti o nalogah arheologije ter o cilju izkopavanj, dalje o vrstah arheoloških izkopavanj